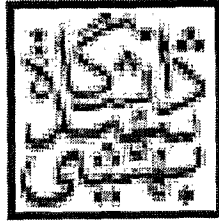

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٢٥

۸۷/۱/۱۰۲۲۸۶
۸۷/۱۰/۸۸

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده حقوق

رساله دکتری رشته حقوق کیفری و جرم شناسی

مطالعه تطبیقی

اصل مشروعیت تحصیل دلیل

در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه

استاد راهنما

دکتر جعفر کوشا

اساتید مشاور

دکتر رجبعلی گلدوست جویباری

دکتر عباس منصور آبادی

۱۳۸۷ ۱۱۰/۱ - ۵

پژوهشگر

عباس ندین

سال تحصیلی

۱۳۸۷

۱۰۶۳۸۵

به پاس تعبیر عظیم و انسانی‌اشان از کلمه ایثار و از خود گذشتگی‌اشان؛
به پاس عاطفه سرشار و گرمای امید بخش وجودشان که در این روزگاران سرد
بهترین پشتیبان است؛
به پاس قلب‌های بزرگشان که فریادرس است و سرگردانی و ترس در پناهندگان به
شجاعت می‌گراید؛
و به پاس محبت‌های بی دریغ‌اشان که هرگز فروکش نمی‌کنند،

این مجموعه را به

پدر صبور و

مادر مهربان و

همسر عزیز و فداکارم

تقدیم می‌کنم.

تقدیر و سپاس از:

آقای دکتر جعفر کوشا استاد محترم راهنما که منش اخلاقی ایشان راهنمای من و روش علمی ایشان راه‌گشای کار من بود؛

آقای دکتر رجب علی گلدوست جویباری و آقای دکتر عباس منصور آبادی، اساتید محترم مشاور که در نگارش این اثر همواره با شکیبایی و وسعت نظر راهنما و هدایتگر اینجانب بودند؛

اساتید محترم داور، آقایان دکتر آشوری، دکتر مؤذن‌زادگان، دکتر نوربها و دکتر شاملو که قبول زحمت و بذل عنایت نموده و داوری این رساله را برعهده گرفته‌اند؛

و سایر اساتید بزرگوار، آقایان دکتر خالقی، دکتر نجفی ابرندآبادی و دکتر ابراهیمی که در این راه، یاری‌گر و مشوق اینجانب بوده‌اند.

نام: عباس

نام خانوادگی: تدین

دانشکده: حقوق

رشته تحصیلی: حقوق جزا و جرم شناسی

مقطع: دکترا

استاد راهنما: دکتر جعفر کوشا

عنوان پایان نامه: مطالعه تطبیقی اصل مشروعیت تحصیل دلیل

تاریخ فراغت از تحصیل: ۱۳۸۷/۶/۱۹

در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه

چکیده:

«حقیقت مانند خورشید است که در پرتو آن، می‌توان همه چیز را مشاهده نمود ولی نمی‌توان به آن نگریست.»

ویکتور هوگو

تحصیل دلیل یکی از موضوعات اصولی و اساسی دادرسی کیفری را تشکیل می‌دهد تا آنجا که بدون وجود دلیل، امکان انتساب جرم و به تبع آن، اجرای مجازات وجود ندارد. دلیل در دعاوی کیفری نسبت به مسایل دیگر از اهمیت بیشتری برخوردار است. چرا که با تضمینات اساسی اشخاص به ویژه اماره برائت که می‌تواند تحت تأثیر دلیل قرار گیرد، مواجه می‌گردد.

دلیل حاوی قواعدی است که به دنبال کشف جرم از طریق شناخت اعمال یا دستیابی به اشخاص است تا با بررسی آنها به حقیقت نائل آید. در فرایند دادرسی کیفری، این مهم فقط از طریق تحصیل و بررسی ادله امکانپذیر خواهد بود. به همین علت، گفته می‌شود که دلیل در حقوق کیفری آزاد است ولی چنین ادعایی به صورت محدود قابل پذیرش خواهد بود. در حقیقت، همه چیز باید در پرتو حکومت قانون تعریف شود و دلیل از این قاعده مستثنا نیست. اصل آزادی ادله باید با اصل اساسی دیگری که همانا اصل قانونی بودن است، هماهنگ باشد. در دولت قانون، آزادی در تحصیل ادله نمی‌تواند با نادیده انگاشتن قانون دنبال شود. به عبارت دیگر، اگرچه در حقوق کیفری هیچ نوع دلیلی تحمیل نمی‌گردد ولی ادله انتخابی باید بر طبق قانون تحصیل شده باشد. انواع ادله توسط دو اصل مشابه ولی ظاهراً متعارض، یعنی اصل آزادی در تحصیل ادله و اصل مشروعیت تحصیل ادله، تحت تأثیر قرار می‌گیرند. هدف این اصل اخیر، ایجاد ممنوعیت در استفاده از روش‌های متقلبانه و مکر و حیل در تحصیل ادله است. اصل مشروعیت تحصیل ادله به این معناست که تحصیل، ارائه و ارزیابی ادله کیفری باید منطبق با قانون باشد و عناصر ادله باید از روشی مشروع و قانونی تحصیل شوند، یعنی اینکه بررسی شود که هرگونه دلیلی که در فرایند تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد، مشروع و صادقانه است یا خیر. رویه قضایی برای تضمین مشروعیت در تحصیل ادله، بر رعایت دو معیار تاکید می‌نماید: صیانت از حقوق فردی و رعایت شان و مقام دادگستری.

کلید واژگان: دلیل، اصل تحصیل آزادانه ادله، اصل مشروعیت تحصیل ادله، اصل برائت، آیین دادرسی کیفری.

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۲	أ- طرح موضوع
۴	ب- سابقه تحقیق
۴	ج- ضرورت و هدف انجام تحقیق
۵	د- سؤال‌های تحقیق
۵	ه- فرضیات تحقیق
۵	و- روش تحقیق
۶	ز- سازماندهی تحقیق
۷	بخش اول: مبانی نظری گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری
۹	فصل اول- ترسیم چارچوب مفهومی اصل
۹	مبحث اول- تعریف دلیل کیفری و محتوای آن
۱۰	گفتار اول- دلیل کیفری
۱۶	گفتار دوم- محتوای دلیل کیفری
۱۷	بند اول- توصیف جرم
۲۴	بند دوم- توجیه عناصر سازنده جرم

۲۵	اول- عنصر مادی
۲۶	الف- دلیل فعل یا ترک فعل
۲۷	ب- دلیل انتساب اعمال
۲۷	دوم- عنصر روانی
۳۱	سوم- امارات مجرمیت
۳۴	الف- فرض عنصر مادی جرم
۳۶	ب- فرض عنصر روانی جرم
۴۰	مبحث دوم- تعریف مشروعیت تحصیل دلیل و محتوای آن
۴۲	گفتار اول- دلیل مشروع و «مشروعیت تحصیل دلیل»
۴۵	گفتار دوم - رویکرد دکترین نسبت به «مشروعیت تحصیل دلیل»
۵۱	گفتار سوم - رویکرد رویه قضایی نسبت به «مشروعیت تحصیل دلیل
۵۲	بند اول- رویه قضایی مراجع کیفری ایران و فرانسه
۵۲	اول- تصمیمات قضایی محاکم کیفری ایران
۵۸	دوم- تصمیمات قضایی محاکم کیفری فرانسه
۶۵	بند دوم- رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر
۶۵	اول- حق خلوت یا احترام به حریم خصوصی اشخاص
۶۶	دوم- اصل منع شکنجه و رفتار توهین آمیز
۶۹	فصل دوم- ترسیم چارچوب حقوقی اصل
۶۹	مبحث اول- نظام «تحصیل آزادانه دلیل» در تقابل با اصل مشروعیت تحصیل دلیل
۷۰	گفتار اول - اصل تحصیل آزادانه دلیل و تفکیک آن از اصل ارزیابی آزادانه دلیل
۷۵	گفتار دوم- محدودیت‌های قانونی اصل تحصیل آزادانه دلیل

۷۶	بند اول- محدودیت عام- ادله فاقد ارزش قضایی
۸۰	بند دوم- محدودیت خاص- اثبات جرم با ادله قضایی خاص
۸۲	بند سوم- تحصیل دلیل به روش قانونی و مشروع
۸۷	مبحث دوم - قانونمندی در اداره دلیل
۸۸	گفتار اول- صیانت از حقوق فردی و کرامت انسانی
۸۹	بند اول- احترام به تمامیت و زندگی خصوصی افراد
۸۹	اول- محترم شمردن تمامیت جسمانی و روانی افراد
۹۳	دوم- محترم شمردن زندگی خصوصی افراد
۹۴	الف- جمع آوری دلیل و رعایت حریم مسکن و محل کار
۱۰۳	ب- جمع آوری دلیل و رعایت حرمت مجموعه مراسلات و ارتباطات
۱۱۳	بند دوم- احترام به اصل آزادی اطلاعات
۱۱۶	بند سوم- رعایت اصل رازداری حرفه‌ای و اسرار شغلی
۱۲۲	بند چهارم- رعایت حقوق دفاعی متهم
۱۳۲	گفتار دوم - صیانت از اعتبار و شأن مجریان عدالت کیفری
۱۳۵	بند اول- ارزیابی تحریک افراد در قلمرو عدالت کیفری
۱۳۶	اول- پنهان کاری در تحصیل دلیل
۱۳۶	الف- پنهان کاری موضوعی
۱۴۰	ب- پنهان کاری شخصی
۱۴۲	ج- مراحل پنهان کاری
۱۴۲	۱- مقدمات پنهان کاری: نظارت
۱۴۳	۲- اقدامات اجرایی: نفوذ
۱۴۷	دوم- بررسی مشروعیت ادله تحصیلی از طریق پنهان کاری

- بند دوم- ممنوعیت استفاده عدالت مردان از طرق نامشروع در تحصیل دلیل
۱۵۱
- اول- توسل به فریب و خدعه
۱۵۳
- دوم- ارزیابی استفاده از وسایل و شیوه های مختلف
۱۵۵
- الف- استفاده از طرق علمی و جدید در تحصیل دلیل
۱۵۵
- ب- شیوه سنجش
۱۵۸
- ج- ضبط محاورات و تصاویر
۱۶۰
- مبحث سوم - آثار عدم رعایت اصل مشروعیت تحصیل دلیل
۱۶۷
- گفتار اول- بطلان و سلب اعتبار از ادله نامشروع
۱۶۸
- بند اول- انواع بطلان
۱۶۹
- اول- بطلان های منصوص (قانونی)
۱۷۰
- دوم- بطلان های ذاتی یا بالقوه (قضایی)
۱۷۰
- سوم- بطلان های مربوط به نظم عمومی
۱۷۱
- بند دوم- قلمرو بطلان یا حدود سلب اعتبار از دلیل
۱۷۳
- بند سوم- آیین دادرسی بطلان
۱۷۶
- گفتار دوم- حدود مجازات مرتکبین اعمال نامشروع در تحصیل دلیل
۱۷۹
- نتیجه گیری بخش اول
۱۸۳
- بخش دوم: مبانی کاربردی گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری
۱۸۵
- فصل اول- تعیین معیارهای پویا و تضمین دادرسی منصفانه در عملکرد اصل
۱۸۷
- مبحث اول- تعیین معیارهای پویا در اجرای اصل
۱۸۷
- گفتار اول- معیار «وضعیت شخصی» بازپرس و وضعیت دوگانه ماموران پلیس قضایی
۱۸۹

- ۱۹۰ بند اول- بازپرس و معیار «وضعیت شخصی»
- ۱۹۶ بند دوم- ماموران پلیس و وضعیت دوگانه آنها
- ۲۱۰ گفتار دوم - معیاری متفاوت در عملکرد اشخاص عادی- عدول از اصل
- ۲۱۰ بند اول- پذیرش دلیل تحصیلی از روشی نامشروع و متقلبانه
- ۲۱۰ اول- رویه قضایی محاکم کیفری
- ۲۱۸ دوم- دیدگاه‌های علمای حقوق کیفری
- ۲۲۱ بند دوم- نقد و بررسی
- ۲۲۷ مبحث دوم - تضمین دادرسی منصفانه در پرتو اصل
- ۲۲۹ گفتار اول- تحصیل منصفانه دلیل
- ۲۳۲ بند اول- موضوعیت شیوه تحصیل دلیل
- ۲۳۴ بند دوم- طریقت شیوه تحصیل دلیل
- ۲۳۶ گفتار دوم - پذیرش منصفانه دلیل
- ۲۴۰ گفتار سوم - ارائه منصفانه دلیل
- ۲۴۰ بند اول- ارائه دلیل در شرایط پیگرد عادی
- ۲۴۲ بند دوم- ارائه دلیل در شرایط خاص (انقلاب دعوی)
- ۲۴۵ فصل دوم - تأثیر اصل در قلمرو ادله اثبات در امور کیفری
- ۲۴۵ مبحث اول- نظام ارزشیابی ادله
- ۲۴۶ گفتار اول- تفکیک نظام ادله قانونی و نظام اقتناع وجدانی
- ۲۴۶ بند اول- نظام ادله قانونی
- ۲۵۰ بند دوم- نظام اقتناع وجدانی
- ۲۵۳ بند سوم- تحدید گستره قاعده اقتناع وجدانی قاضی

۲۵۷	گفتار دوم - بررسی موضع سیستم دادرسی کیفری ایران و فرانسه
۲۶۷	مبحث دوم - چارچوب های قانونی اداره دلیل
۲۶۹	گفتار اول - ادله سستی
۲۷۰	بند اول - اقرار
۲۷۵	بند دوم - شهادت
۲۸۸	بند سوم - سوگند (قسامه)
۲۹۵	بند چهارم - علم قاضی
۳۰۲	گفتار دوم - ادله نوین
۳۰۴	بند اول - کارشناسی (معاینات علمی و فنی)
۳۱۱	بند دوم - ادله زیستی و ژنتیکی (بیوتکنولوژی)
۳۲۲	بند سوم - ادله الکترونیکی
۳۳۱	نتیجه گیری بخش دوم
۳۳۳	نتیجه گیری رساله
۳۴۸	منابع

«اصل، براءت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود، مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد». (اصل ۳۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

«هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار و یا کسب اطلاع ممنوع است، اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است. متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می‌شود». (اصل ۲۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

«دادرسی کیفری باید منصفانه و عادلانه باشد، حقوق طرفین دعوا را تضمین کند... اصل بر براءت است. از این رو، هرگونه اقدام محدود کننده، سلب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص باید با رعایت مقررات قانونی و تحت نظارت مقام قضایی صورت گیرد. این اقدامات نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند». (مواد ۲-۱۱۱-۱۱۱ و ۱۱۱-۱۱۱-۱۱۱ لایحه جدید قانون آیین دادرسی کیفری ایران)

«دادرسی کیفری باید منصفانه و توافقی باشد و تعادل میان حقوق طرفین دعوا را تضمین و تامین نماید... هر شخص مظنون و یا تحت تعقیب تا زمانی که مجرمیت وی به اثبات نرسیده باشد، بی‌گناه فرض می‌شود و آسیب‌ها و لطماتی که به فرض بی‌گناهی اشخاص وارد می‌شود، باید پیشگیری، جبران و مجازات شود. هر شخص تحت تعقیب حق دارد که از ادله اتهام با خبر گردد و همچنین از معاضدت یک وکیل مدافع بهره‌مند گردد. تمامی تدابیر اجباری و قهری باید با تصمیم یا نظارت مؤثر مقام قضایی علیه شخص تحت تعقیب گرفته شود. این تدابیر باید برحسب ضرورت‌های دادرسی و متناسب با شدت جرم ارتكابی در نظر گرفته شود و نباید حیثیت و شرافت افراد را مخدوش کند و باید در مهلتی معقول، به صورت قطعی، در ارتباط با موضوع اتهام رای داده شود...». (ماده مقدماتی قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه)

«احدی را نمی‌توان تحت شکنجه یا مجازات یا رفتاری قرارداد که ظالمانه و یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد». (ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر)

«هرکس حق دارد که شخصیت حقوقی او در همه جا به عنوان یک انسان در مقابل قانون شناخته شود». (ماده ۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر)

«هرکس که به بزه‌کاری متهم شده باشد، بی‌گناه محسوب خواهد شد تا وقتی که در جریان یک دعوای عمومی که در آن کلیه تضمینهای لازم برای دفاع او تامین شده باشد، تقصیر او قانوناً محرز گردد...». (ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر)

«هیچ کس نباید تحت شکنجه و رفتار یا مجازات‌های غیرانسانی یا تزدیلی قرار گیرد». (ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی)

«هرکس که به جرم کیفری متهم می‌شود تا زمانی که مجرم بودن او طبق قانون به اثبات نرسیده است، باید بی‌گناه فرض شود...». (ماده ۵۵ قانون اساسی فرانسه و ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی)

«هرکس حق دارد حرمت زندگی خصوصی و مکاتبات وی حفظ شود.

در اعمال این حق مراجع عمومی هیچ مداخله‌ای نخواهند کرد مگر طبق قانون...». (ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی)

الف- طرح موضوع

مرکز ثقل دعاوی، دلیل است. جایگاه و اهمیت ادله در دعاوی به ویژه در دعاوی کیفری غیرقابل اغماض و تسامح است. دلیل به عنوان «اثبات وجود عملی در شیوه‌های پذیرفته شده توسط قانون» و انتساب آن به شخص «تحت بررسی»، در امور کیفری، کاشف حقیقت است و این کشف حقیقت فقط در خدمت تأمین منافع خصوصی افراد زیان دیده نیست و به این قلمرو محدود نمی شود. از آنجا که ارتکاب جرایم موجبات اختلال در نظم جامعه و امنیت عمومی را فراهم می کنند، لذا کشف حقیقت، حمایت از منافع و مصالح عمومی و اجتماعی را نیز لحاظ می کند.

ادله به عنوان وسایلی که قانوناً بتوانند وجود یا عدم وجود یک واقعه و صحت و سقم یک موضوع را تایید کنند، از مهمترین مسائل آیین دادرسی کیفری است. بسیاری از بزرگان حقوق کیفری بحث دلیل را به عنوان یکی از اجزای پایه‌ای و اساسی دادرسی کیفری معرفی می کنند چرا که در صورت فقدان دلیل، قاضی مکلف به صدور حکم برائت است. بدین خاطر است که قانون‌گذار و قاضی مکلفند بین مصالح و منافع مختلف از قبیل حمایت از بی گناه، احترام به حیثیت و شرافت انسانی و حمایت از نظم عمومی جامعه، رابطه صلح آمیزی را برقرار نمایند.

اثبات هر امری در مراجع قضایی به مفهوم «نمایاندن آن به کمک دلیل» است؛ بنابراین امری که ادعا شده اما اثبات نگردد، در حقوق مانند امری است که در واقع وجود ندارد. اهمیت «اثبات» تا آنجاست که گفته اند: «عدم اثبات حق و نبود حق به یک معناست»^۱. در امور حقوقی ادله اثبات دعوا محدود و از سوی قانون‌گذار احصا شده است. پذیرش این روش در امور کیفری، مبارزه مؤثر علیه بزهکاری و اجرای عدالت را با مشکلاتی مواجه می سازد. چنین است که در دعاوی کیفری اصل «تحصیل آزادانه دلیل» پذیرفته شده است؛ اصلی که علاوه بر جامعه، متهم نیز از آن بهره‌مند می گردد.

گرچه کشف حقیقت، هدف و منظور اساسی پرونده کیفری است و بنابر اصل فوق، قاضی آزاد در تحصیل ادله است، ولی در عین حال، این حقیقت نمی تواند به هر شیوه و وسیله‌ای ولو نامشروع به دست آید. شان و منزلت دستگاه قضایی و احترام به عدالت و حقوق انسانی مستلزم جلوگیری از به کار بردن وسایلی است که ارزش‌های اساسی تمدن بشری و نیل به یک «دادرسی منصفانه» را به مخاطره می اندازد. بنابراین، اگرچه می توان با توسل به انواع و اقسام ادله مبادرت به اثبات جرم نمود ولی هر طریق و شیوه‌ای که مبتنی بر معیارهای حقوقی و انسانی نباشد، سبب سلب ارزش اثباتی آن دلیل می شود. به این خاطر است که به دنبال قاعده آزادی دلیل، بحث «مشروعیت تحصیل دلیل» مطرح می گردد و هرگونه دلیل غیرقانونی و تحصیل غیرقانونی دلیل را محکوم می کند.

اصل «مشروعیت تحصیل دلیل» محدودیت‌های چندی را در ارتباط با اصل «تحصیل آزادانه دلیل» مطرح می کند که این

1. *Idem est non esse et non probari.*

محدودیت‌ها از نظامی به نظام دیگر متفاوت است. در یک جمع‌بندی کلی، اصل «مشروعیت تحصیل دلیل» حکم می‌کند که اولاً، فقط ادله‌ای قابلیت ارائه به دادگاه و قابلیت استناد دارند که از سوی قانونگذار یا رویه قضایی ممنوع اعلام نشده باشند و ثانیاً، این ادله قانونی نیز به طرق قانونی معین و با رعایت موازین و مقررات مربوط تحصیل شده باشند. در حقیقت اصل «مشروعیت تحصیل دلیل» به معنای «مشروعیت دلیل» و رعایت «مشروعیت در تحصیل دلیل» است. پس از یک سو، قانونگذار و در صورت ضرورت رویه قضایی، باید ادله معتبر و واجد ارزش اثباتی را مشخص کنند تا اصحاب دعوا از تحصیل و ارایه ادله‌ای که فاقد ارزش قضایی است، امتناع کنند و از سوی دیگر، شیوه‌های صحیح تحصیل ادله معتبر و ضوابط خاص لازم الرعایه ناظر به آنها و یا دست کم شیوه‌های مذموم و ناپسند تحصیل دلیل را بیان و ارائه کنند تا از توسل به روش‌های غیرقانونی در تحصیل و ارائه دلیل که نه فقط به مخدوش شدن خود دلیل منجر می‌شود بلکه در پاره‌ای از موارد قابل تسری به کل تحقیقات است، اجتناب شود.

اگرچه ارزش اثباتی ادله به شدت تحت تاثیر نظام دادرسی حاکم قرار می‌گیرد، لیکن توجه به این نکته شایان اهمیت است که دادرسی نه هدف، که خود وسیله‌ای است برای تشخیص اتهامات روا از ناروا و بنابراین، در این زمینه تردیدی نیست که رعایت کرامت انسانی، حقوق بشر و به ویژه شخصیت افراد، هرچند متهم، باید هدایت کننده قانونگذاران و قضات در تدوین و اجرای مقررات مربوط به ادله اثبات دعوی کیفری به منظور تضمین یک دادرسی عادلانه باشد.

مفهوم «مشروعیت تحصیل دلیل» مفهوم مطلق نیست. تحول این مفهوم در طی قرون-متمادی که تا امروز نیز امتداد یافته است و نیز از کشوری به کشور دیگر، گویای نسبی بودن این مفهوم است. این مفهوم به سان مومی است که از دیرباز در دست قضات متحول شده است و بر ظرافت آن افزوده می‌گردد اما هنوز طرحی ثابت به خود نگرفته تا خطوط اصلی چهره آن مشخص گردد. مشروعیت تحصیل دلیل باید در توازی با صیانت حقوق فردی و اعتبار مجریان عدالت کیفری و مقام قضا مورد توجه و مذاقه قرار گیرد. امروزه کشف جرم و اثبات مجرمیت از شیوه‌های مختلفی امکانپذیر گردیده و شتاب یافته است، اما عملاً به هنگام تحصیل دلیل، اصول صحت و صداقت در کسب ادله نادیده انگاشته می‌شود و شخصیت انسانی و حق و عدالت غالباً در معرض تهدید و تجاوز قرار می‌گیرد، اما آیا باید اصول مزبور را فدای «ضرورت سرعت در رسیدگی» و لزوم اعمال کیفر نمود؟ لازمه پاسداری از حقوق فردی، احترام به تمامیت جسمانی و نیز محترم شمردن امور شخصی و زندگی خصوصی افراد است و در عین حال، شان دادگستری و اعتبار مجریان عدالت کیفری ایجاب می‌کند تا آنگاه که سخن از نهادهای قضایی است، نقشی از اطمینان خاطر و اعتماد در ذهنها منعکس شود. مجموعه فرآیند کیفری که هدف آن مبارزه با بزهکاری است، خود باید از هرگونه عملکرد بزهکارانه و حتی هرگونه رفتاری که تنزل کرامت و مقام دستگاه عدالت و نهاد دادگستری را در پی دارد، مصون و محفوظ بماند. پس شیوه تحصیل ادله معتبر و واجد ارزش اثباتی که در عین پاسداری از حقوق اشخاص جامعه، اعتبار مجریان عدالت کیفری و شامخیت مقام قضا را حفظ نمایند، از

اهمیت زیادی برخوردار است.

ب- سابقه تحقیق

هر چند در برخی از کتب آیین دادرسی کیفری ایران، موضوع «ادله اثبات دعوا» به عنوان موضوع جداگانه‌ای مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، اما جدای از اینکه این گونه کتاب‌ها بسیار اندک و محدود هستند، به ندرت موضوع مبانی و اصول حاکم بر ادله را مطرح نموده‌اند؛ لذا بحث «مشروعیت تحصیل دلیل» به عنوان بحث جداگانه‌ای مورد توجه و مذاقه قرار نگرفته و فقط در کنار اصول دیگری مانند «اصل براءت» یا «اصل تحصیل آزادانه ادله» مورد اشاره‌ای گذرا قرار گرفته است. با بررسی عناوین پایان‌نامه‌ها یا مقالاتی که در حوزه آیین دادرسی کیفری ایران به رشته تحریر درآمده است، بیشتر به فقر منابع و فقد سابقه تحقیق در این قلمرو واقف خواهیم شد.

لذا همین تنگناها و محدودیت‌ها در دست‌یازیدن به منابع داخلی اعم از آموزه‌های علمای حقوق کیفری و رویه‌های قضایی، پژوهشگر این رساله را واداشته است تا به کمک دکترین و رویه قضایی کشور فرانسه و آثار و منابع محققین و علمای آن کشور تا حدودی، این خلاءها و کمبودها را جبران و با بررسی حقوق کیفری فرانسه به ویژه در قلمرو آیین دادرسی کیفری، به مطالعه «اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری» پرداخته و با شناخت این اصل و مبانی حاکم بر آن، به تطبیق این اصل با اصول و مبانی پذیرفته شده در حقوق داخلی و استنتاج اصل مشروعیت تحصیل دلیل از خلال این اصول و مبانی اقدام نماید.

ج- ضرورت و هدف انجام تحقیق

ضرورت این تحقیق از آنجا آشکار می‌شود که دلیل وسیله اثبات واقعیت و کشف حقیقت است و تحصیل دلیل یکی از مسائل اصولی و مهم دادرسی کیفری است تا آنجا که بدون وجود دلیل، امکان انتساب جرم و به تبع، اجرای مجازات وجود ندارد، بنابراین ادله اثبات در امور کیفری از اهمیت و ویژگی‌های خاصی برخوردار است. طرح دعوا از سوی قدرت عمومی علیه کسی که بی‌گناهی او به موجب «اصل براءت» مفروض است و محکوم کردن او به مجازات با توسل به هر وسیله‌ای با نام و عنوان «دلیل» پذیرفته نیست. ادله معتبر و واجد ارزش اثباتی باید از سوی قانونگذار مشخص گردد تا اصحاب دعوا از تحصیل و ارائه ادله فاقد ارزش قضایی امتناع کنند و همچنین شیوه‌های صحیح تحصیل ادله و ضوابط خاص ناظر به آن مشخص گردد تا از توسل به شیوه‌های غیرقانونی و نامشروع در تحصیل و تقدیم دلیل که گاه باعث بطلان دادرسی می‌گردد، جلوگیری شود.

شناخت چارچوب مفهومی اصل مشروعیت تحصیل دلیل در پرتو دکترین و رویه قضایی ایران و فرانسه و ترسیم چارچوب حقوقی این اصل با تعیین معیارهای عملی و کارآمد و در نهایت تضمین یک «ادارسی منصفانه» در قلمرو آیین

دادرسی کیفری و هدایت و ارشاد قانونگذار در تهیه و تدوین «ادله اثبات در امور کیفری» به عنوان مهمترین فصل از فصول آیین دادرسی کیفری، توجیه کننده هدف تحقیق در این قلمرو است. با شناخت جامع پیرامون موضع گیری سیستم دادرسی کیفری ایران و فرانسه در مرحله تحصیل و ارائه ادله کیفری بهتر می‌توان در زمینه یک قانون نویسی پویا در حوزه آئین دادرسی کیفری گام برداشت.

د- سؤال‌های تحقیق

- ۱- جایگاه و گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل در قانون و رویه قضایی و دکترین چگونه است؟
- ۲- تأثیرپذیری و تبعیت قضات کیفری، پلیس قضایی و مدعی خصوصی (شاکی) از اصل مشروعیت تحصیل دلیل به چه میزان است؟
- ۳- چگونه در پرتو اصل مشروعیت تحصیل دلیل، دادرسی منصفانه تضمین می‌گردد؟
- ۴- آیا اصل مشروعیت تحصیل دلیل با اصل آزادی ادله (نظام ادله آزاد) در تعارض است یا محدود کننده آن است؟
- ۵- اصل مشروعیت تحصیل دلیل در توازی با صیانت حقوق فردی و صیانت اعتبار مجریان عدالت کیفری و مقام قضا چگونه عمل می‌کند؟

ه- فرضیات تحقیق

- ۱- در پرتو اصل مشروعیت تحصیل دلیل، قانونگذار و رویه قضایی و دکترین ادله معتبر و شیوه های صحیح تحصیل آنها و ضوابط خاص ناظر بر آنها را مشخص می‌کنند.
- ۲- قضات، پلیس و شاکیان خصوصی ملزم به تبعیت از اصل مشروعیت تحصیل دلیل هستند.
- ۳- تحصیل، پذیرش و ارائه دلیل در پرتو اصل مشروعیت تحصیل دلیل تضمین کننده دادرسی منصفانه است.
- ۴- اصل مشروعیت تحصیل دلیل گستره آزادی ادله را محدود می‌کند.
- ۵- اصل مشروعیت تحصیل دلیل در مواجهه با صیانت حقوق فردی و صیانت عدالت کیفری یکسان عمل نمی‌کند.

و- روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله به صورت مطالعه تطبیقی و مزجی بین آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه در قالب روش توصیفی- تحلیلی است و در این راستا از آخرین منابع و دستاوردهای علمی این دو کشور در حوزه آیین دادرسی کیفری استفاده شده است. مراجعه به کتابخانه و سایت های اینترنتی و مشاوره با اساتید و مقامات قضایی در راستای نگارش این رساله همواره مورد توجه بوده است.

ز- سازماندهی تحقیق

مطالعه «اصل مشروعیت تحصیل دلیل» در قلمرو آیین دادرسی کیفری در دو بعد نظری و کاربردی (عملی) می‌طلبد تا در ابتدا، با مفهوم «دلیل کیفری» و تعریف «مشروعیت تحصیل» آن در پرتو آموزه‌های علمای حقوق (دکترین) و رویه قضایی آشنا شده، سپس چارچوب حقوقی این اصل را در مواجهه با محدودیت‌های قانونی اصل «تحصیل آزادانه دلیل» و رعایت قانون در اداره دلیل و آثار عدم رعایت این اصل در فرایند دادرسی مورد مذاقه قرار دهیم. بنابراین، بخش نخست این رساله، به طرح «مبانی نظری گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری» در دو فصل با عنوان «ترسیم چارچوب مفهومی اصل» و «ترسیم چارچوب حقوقی اصل» پرداخته است.

پس از آشنایی با اصل مشروعیت تحصیل دلیل از لحاظ تئوری یا نظری، باید به دنبال عملکرد و تأثیر این اصل در عالم خارج و میزان تبعیت و عدول از آن، در وادی عمل بود. به همین منظور، در ابتدا، معیارهای پویا و کاربردی که در مقام تحصیل دلیل در عمل، مقامات قضایی و دولتی و شاکیان خصوصی را تحت تأثیر قرار داده و آنها را ملزم به تبعیت از اصل مشروعیت تحصیل ادله می‌نماید، مورد مطالعه قرار می‌گیرد و چگونگی تضمین یک دادرسی منصفانه با تبعیت از این اصل تشریح می‌گردد.

سپس تأثیر اصل مشروعیت تحصیل دلیل در قلمرو ادله اثبات از منظر نظام ارزشیابی ادله و چارچوب‌های قانونی اداره دلیل مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بنابراین، بخش دوم این رساله، به طرح «مبانی کاربردی گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری» در دو فصل با عنوان «تعیین معیارهای پویا و تضمین دادرسی منصفانه در عملکرد اصل» و «تأثیر اصل در قلمرو ادله اثبات در امور کیفری» پرداخته است.

پس در یک نگاه کلی و اجمالی، سازماندهی این رساله به شرح زیر است:

بخش اول: مبانی نظری گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری

فصل اول- ترسیم چارچوب مفهومی اصل

فصل دوم - ترسیم چارچوب حقوقی اصل

بخش دوم: مبانی کاربردی گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری

فصل اول- تعیین معیارهای پویا و تضمین دادرسی منصفانه در عملکرد اصل

فصل دوم - تأثیر اصل در قلمرو ادله اثبات در امور کیفری

بخش اول

مبانی نظری گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفی

بخش اول - مبانی نظری گستره اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری

شناخت قلمرو اصل مشروعیت تحصیل دلیل کیفری از دیدگاه نظری یا تئوری، جزء با بررسی و مطالعه چارچوب مفهومی و حقوقی این اصل امکانپذیر نیست، چرا که بدیهی است شناخت یک کل بدون وقوف بر اجزای آن میسر نیست. درک چارچوب مفهومی اصل مشروعیت تحصیل دلیل و دستیازیدن به تعریف دقیقی از آن، در پرتو آموزه‌های علمای حقوق کیفری ایران و فرانسه و رویه قضایی محاکم هر دو کشور، ما را یاری خواهد کرد تا چارچوب حقوقی این اصل را نیز ترسیم و تعیین نمائیم. بنابراین بخش اول این رساله، در برگیرنده فصول زیر خواهد بود:

فصل اول- ترسیم چارچوب مفهومی اصل

فصل دوم - ترسیم چارچوب حقوقی اصل